

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI DEKLARATSIYA ASOSIDA SOLIQQA TORTISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Anvarov Alisher Xaybulloyevich

Soliq siyosati va ma'murchiligi mutaxassisligi Surxondaryo viloyati soliq

boshqarmasi o'rinbosari

Tel: +99-891-903-67-56

A.A. Bozorov

i.f.d. ilmiy maslahatchi Soliq qo'mitasi huzuridagi Fiskal instituti

Annotatsiya. Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar va unga tenglashtirilgan to'lovlar tarkibi, jismoniy shaxslar to'laydigan har bir soliq turini hisoblash, hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartibi, davlat soliq xizmati organlarining vakolatlari va vazifalari, jismoniy shaxslardan soliq undirish tartibi, amaliyotda uchraydigan muammolarni yechish masalalari, soliq ma'murchiligida ishlatiladigan asosiy tushunchalar va atamalarni qo'llanilishini o'rganish bo'yicha yo'nalish profiligi mos bilim, ko'nikma va malaka shakllantirish mavzuning asosiy mazmuni hisoblanadi. "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish"- soliq organlari bilan soliq to'lovchi jismoniy shaxslar o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlardir.

Kalit so'zlar. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish. Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar. Har bir soliq turini hisoblash. Jismoniy shaxslardan soliq undirish tartibi.

ISSUES OF IMPROVING THE SYSTEM OF TAXATION OF PERSONAL INCOME ON THE BASIS OF DECLARATION

Abstract. The composition of taxes collected from individuals and their equivalent payments, the procedure for calculating, submitting and paying each type of tax paid by individuals, the powers and duties of state tax authorities, the procedure for collecting taxes from individuals, practical The main content of the topic is the formation of appropriate knowledge, skills and competences in the study of problem solving issues, basic concepts and terms used in tax administration. "Taxation of natural persons" is a bilateral relationship between tax authorities and natural persons who pay taxes.

Keywords. Taxation of individuals. Taxes levied on individuals. Calculation of each type of tax. Tax collection procedure from individuals.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕННЫХ ДОХОДОВ НА ОСНОВЕ ДЕКЛАРАЦИИ

Абстрактный. Состав налогов, взимаемых с физических лиц, и приравненных к ним платежей, порядок исчисления, сдачи и уплаты каждого вида налога, уплачиваемого физическими лицами, полномочия и обязанности государственных налоговых органов, порядок взыскания налогов с физических лиц, практическое. Основное содержание Темой является формирование соответствующих знаний, умений и компетенций при изучении проблем решения проблем, основных понятий и терминов, используемых в налоговом администрировании. «Налогообложение физических лиц» — это двусторонние отношения между налоговыми органами и физическими лицами, уплачивающими налоги.

Ключевые слова. Налогообложение физических лиц. Налоги, взимаемые с физических лиц. Расчет каждого вида налога. Порядок взыскания налогов с физических лиц.

KIRISH. Aholi daromadlariga soliq solishda deklaratsiyalash mexanizmining asosiy zaruriyat hisoblanadi. Daromadlarni deklaratsiyalashda soliq to'lovchilarning fikrlari muhim. Deklaratsiyalash mexanizmini ob'ektiv zaruriyatidan kelib chiqib, mamlakatda kengaytirish bo'yicha ishlar tashkil etiladi. Deklaratsiyada quyidagilar ko'rsatilishi mumkin. Mulkiy daromadlar, ilm-fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida olingan daromadlar. Moddiy naf tarzidagi daromadlar, O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar, soliq agentlari bo'lmagan manbalardan olingan daromadlar, jismoniy shaxslar tomonidan olingan daromadlar, ular tomonidan jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya asosida soliq to'lash tartibi tanlanganda, soliq agenti tomonidan soliq ushlab qolinmagan soliq solinadigan boshqa daromadlarni tashkil etish mumkin. Fuqarolar jami yillik daromadlari to'g'risida deklaratsiyani topshirish orqali, davlat va jamiyat oldidagi konstitutsiyaviy burchlarini bajarish barobarida jami daromadlari, to'lagan soliqlari miqdori va o'zlarining jamg'arib boriladigan pensiya badali bo'yicha shaxsiy hisobvaraqlaridagi mablag'lar to'g'risida ma'lumotga ega bo'lishlari ko'zda tutiladi. Bundan tashqari, deklaratsiya taqdim etish natijasida

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

ularga soliqning ortiqcha to'langan qismini boshqa soliqlardan bo'lgan qarzi uchun o'tkazish yoki boshqa soliqlardan qarzi bo'lmagan taqdirda qaytarib olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuni aytish lozimki, fuqarolar asosiy bo'lmagan ish joylaridan daromad olgan deklaratsiya taqdim etish jarayonida amaldagi soliq qonunchiligida ko'zda tutilgan imtiyozlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Buni quyidagicha izohlash mumkin. Misol uchun: I va II guruh nogironligi bo'lgan shaxslar o'z mulkida bo'lgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlari bo'yicha to'langan soliqni jami yillik deklaratsiyani taqdim etish orqali qaytarib olishlari mumkin. Chunki, ular Soliq kodeksining 180-moddasi ikkinchi qismiga asosan daromad olingan har bir oy uchun eng kam ish haqining to'rt baravari miqdoridagi daromadlar bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lashdan ozod qilinadilar. Deklaratsiya kimlar tomonidan topshirilishi mumkinligi haqida fikr yuritaylik. Mulkiy daromad olgan, fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida daromad olgan, asosiy bo'lmagan ish joyidan moddiy naf tarzidagi daromad olgan, ikki yoki undan ko'p manbadan soliq solinadigan daromad olgan, O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan daromad olgan, soliq agentlari bo'lmagan manbalardan daromadlar olgan O'zbekiston Respublikasi rezidentlari yilning 1-apreliga qadar jami yillik daromadlari to'g'risida deklaratsiya topshirishlari lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solishda deklaratsiyalash mexanizmining zarurligi bo'yicha ko'plab xorij va mahalliy olimlar, tadqiqotchilar va xorijiy moliyaviy institutlari tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Xususan, Usui (2002) tomonidan ta'kidlanishicha, daromadlarga soliq solishda soliq to'lovchilarning ixtiyoriylik asosida daromadlari to'g'risida soliq organlariga deklaratsiyalarni taqdim etish bu demokratik fuqarolik jamiyatining ko'rinishi bo'lib, 1949 yillarda Dr. Carl S. Shoup ning missiyasi davomida uning takliflari bilan Yaponiya davlatida shakllangan deklaratsiyalash tizimi ("self-assessment tax system") ning joriy qilinishi soliq to'lovchilar bilan soliq organlari orasidagi munosablarni yangi ko'rinishga olib chiqdi hamda Yaponiya davlat byudjeti hissasida daromad solig'ining fiskal ahamiyatini oshishiga sabab bo'lganligi fanga ma'lum.

Mamlakatda daromadlarni deklaratsiyalash tizimining joriy qilinishi soliq

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

organlari va soliq to'lovchilar orasida yangicha munosabat shakllantirdi. Bu tizimning afzalligi albatta soliq organlarining daromadlarni yig'uvchanligini oshirishi bilan bir qatorda daromadlarni yig'ish xarajatlarini kamaytirishi bo'ldi (Australian Treasury's final report, 2004).

Ko'plab siyosiy tashkilotlar va tadqiqotchilar tomonidan mamlakatlarda korrupsiya, ta'magirlik kabi ilatlarni kamaytirishi va davlat mulkini talon taroj bo'lishini oldini olish uchun davlat xizmatchilarining daromadlari va xarajatlari to'g'risidagi deklaratsiyalash mexanizmini joriy qilish lozimligi to'g'risida fikrlar bildirilgan. Jumladan, Hoppe (2012), Tytko (2019) lar tomonidan ko'plab Evropa mamlakatlarida, xususan Ukrainada daromalar va xarajatlar to'g'risida deklaratsiya taqdim etilishi samarali moliyaviy nazoratning mexanizmi hisoblanib, mamlakatda korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar iqtisodiy va moliyaviy sohalarda kuchayib borayotgan, davlat mulkini talon taroj qilish ortib borayotgan, qarindosh va urug' aymoqchilik davlat boshqaruv tizimlarida ko'payib borayotgan paytlarda deklaratsiya masalasi juda dolzarb masala ekanligi to'g'risida fikrlar bildirilgan. Mamlakatimizda ham so'ngi yillarda aynan shu yo'nalishda ya'ni davlat xizmatchilarining daromadlarini deklaratsiyalanishi bo'yicha dastlabki qadamlari tashlanganligi ko'zga ko'rinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning PF-5729-sonli Farmonida, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari o'rta muddatli istiqbolda texnik infratuzilmani va zarur dasturiy ta'minotni yaratishga oid zaruriy chora-tadbirlarni amalga oshirishni nazarda tutgan holda davlat xizmatchilari daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma- bosqich joriy etish bo'yicha chora tadbirlar belgilandi. Davlatimiz rahbari tomonidan ham korrupsiyaga qarshi kurashishda eng samarali usul sifatida davlat xizmatchilarining daromadlarini deklaratsiyalash zarurligiga to'xtalganligini inobatga olsak, mavzuning dolzarbligini anglab olishimiz mumkin bo'ladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda aholi daromadlarini soliqqa tortilishini tanqidiy tahlili. Mamlakatimida amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra, jismoniy shaxslarning daromadlari 3 xil usulda soliqqa tortilib kelinmoqda. Bular, to'lov manbaida ushlab qolish, yakka tartibdagi tadbirkorlarga belgilangan qat'iy daromad solig'i asosida soliqqa tortish va daromad solig'i tushumi hissasida nisbatan kam tushum beradigan deklaratsiya asosida soliqqa tortish mexanizmi hisoblanadi. Biroq amalga

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

oshirilayotgan chora tadbirlarga qaramasdan, o'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekistonda aholi daromadlarini soliqqa tortish darajasi hanuzgacha past darajada qolmoqda.

МУНОКАМА

Bozor iqtisodiyotiga asoslangan iqtisodiyotda mulkchilik shakllari turli tuman bo'lib, fuqarolarning daromadlari turli manbalar orqali shakllanmoqda. Ayrim daromad manbalarini soliqqa tortishda, to'lov manбайдan ushlab qolish ("tax withholding system") tizimi etarli emasligi, umuman olganda, to'lov manбайдa ushlab qolish tizimi tadbirkorlik sub'ektlari uchun mavjud sharoitlarda iqtisodiy jihatdan o'zini oqlamasligi, soliq organlari tomonidan aholi daromadlari va yirik xarajatlari o'rtasidagi nomuvofiqlikni doimiy nazorat qilib borishlik uchun daromalarni umumdeklaratsiyalash mexanizmi joriy qilinmaganligi mamlakatimizda yashirin iqtisodiyotni yuqori darajada qolishiga sabab bo'lishligi tahlillar orqali ma'lum bo'ladi.

O'tkazilgan so'rovlar shuni ko'rsatmoqdaki, fuqarolarning o'z daromadlarini to'liq ko'rsatmaslik kabi insonga xos bo'lgan faktorlardan tashqari hozirda mavjud tor doiradagi deklaratsiya taqdim etish holatlarini ommalashmayotganligiga quyidagi sabablarni ko'rsatishimiz mumkin: 1. Aholi daromadlarini deklaratsiya asosida taqdim etilishi qonun hujjatlari bilan aniq mustahkamlanib qo'yilmaganligi, aholining ijtimoiy holidan, daromadlari miqdorini inobatga olmagan holda bir qator imtiyozlar mavjudligi, xususan, o'zini o'zi band qilgan fuqarolar daromadlari soliqdan to'liq ozod qilinganligi; 2. To'lov manбайдa soliqqa tortilmasdan qolgan daromadlarini aniqlash va ushbu daromadlarni soliqqa tortish bo'yicha deklaratsiya taqdim etmaslik holatida soliq organlari tomonidan etarli darajada javobgarlik choralari qo'llash imkoniyati cheklanganligi; 3. Elektron ravishda deklaratsiya taqdim etish faqatgina elektron kalit orqali amalga oshirilishi, daromadlari haqidagi hujjatlarni (soliq to'lovchining ushbu hujjatlarni olishda, qo'shimcha xarajat va vaqt sarflashga majburligi) dasturiy mahsulga yuklash talabi mavjudligi, har bir o'ziga xos holatlar bo'yicha dasturiy mahsulda qadamma-qadam aniq ko'rsatmalar joriy qilinmaganligi; 4. Hududiy soliq organlarida bevosita deklaratsiya to'ldirish jarayoni bo'yicha onlayn rejimda maslahat ko'rsatish bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar ajratilmaganligi.

XULOSA

O'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, mamlakatimiz soliq siyosatida aholi

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

daromadlarini umumdeklaratsiya asosida soliqqa tortish mexanizmining mavjudligi ob'ekti zaruriyati hisoblanadi va ushbu mexanizm asosida soliqqa tortish qamrovini kengaytirish uchun quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq: - Aholi daromadlarining bosqichma-bosqich umumdeklaratsiyalash mexanizmini joriy qilish orqali soliqqa tortish amaliyotini joriy qilinishi zarur. Bunda barcha aholi uchun dastlab ixtiyoriylik asosida keyinchalik majburiy tartibda, 1-bosqichda (2022 yildan), davlat organlari mansabdor shaxslarining daromadlari va yirik xarajatlari bo'yicha, 2-bosqichda (2023 yildan), yillik oboroti 10 mlrd. so'mdan ortiq tadbirkorlik sub'ektlari ta'sischilarini daromadlarini deklaratsiyalash, 3-bosqichda (2025 yildan), aholi qatlamining yillik eng kam bazaviy hisoblashning 300 baravaridan yuqori daromad topgan shaxslarga (daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'lov manbaida ushlab qolinganligidan qat'iy nazar) majburiy tartibda daromadlari haqida soliq organlariga deklaratsiya topshirish majburiyatini qonunchilikka kiritish; - Soliq deklaratsiyalarini oilaviy (turmush o'rtog'i bilan birgalikda) taqdim etish imkoniyatini yaratish;

- Barcha fuqarolar uchun iste'mol savatchasidan kelib chiqqan holda yagona standart soliq chegirmalarini joriy qilish, daromad manbai oila a'zolarini ham inobatga olgan holda birgalikda kun kechirishida iste'mol savatchasidan kam bo'lgan daromad miqdorini soliqdan ozod qilish, bunda 1-guruh nogironlariga hamda oila qaramog'ida yashayotgan shaxslar (farzandlari, ota-onalari) sonidan kelib chiqib, chegirma miqdorini standartdan yuqoriroq belgilash hamda davlat tomonidan aholining daromad manbai belgilangan miqdordan past bo'lgan taqdirda, aholi daromadlaridagi bu ijtimoiy tengsizlikni qisqartirish maqsadida taqdim etilgan deklaratsiyalar asosida davlat tomonidan fuqarolarga manzilli subsidiyalar ajratish va aholining ijtimoiy himoyasini ta'minlash, shu orqali davlat aholining ta'minlangan qatlamini alohida nazoratga olish va ularni kunlik hayot kechirishi nazoratga olish imkoniyatini yaratish; - Aholining ijtimoiy jihatdan qo'llab quvvatlash maqsadida, yillik daromadlarining 10 foizidan ortiq qismi soliq to'lovchining sog'ligini tiklash uchun yo'naltirilgan (tibbiy xarajatlar uchun sarflangan) taqdirda 10 foizdan ortgan daromadlariga nisbatan daromad solig'i bazasidan chegirish imkoniyatini taqdim etish; - Aholining ijtimoiy-iqtisodiy holatini inobatga olinmagan holatda berilgan barcha imtiyozlarni bekor qilish; - O'zbekiston Respublikasi rezidentlari bo'lgan fuqarolarining daromadlari, ayniqsa chet-eldan tadbirkorlik, xizmat ko'rsatish faoliyatidan olgan pul mablag'lari kelib

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

tushishini alohida nazoratga olish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish bo‘yicha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi PF-6098-sonli Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 27.05.2019 yildagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to‘g‘risida” gi PF-5729 sonli Farmoni.

3. O‘zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Soliq kodeksi (O‘RQ-599, 30.12.2019)

4. Usui Nobuaki (2002), “Penetration of self-assessment system for income tax, half-a-century’s experience in Postwar Japan”

5. Australian Treasury’s final report (2004), Report on aspects of Income tax Self-assessment. (<http://www.dcita.gov.au/cca>) Oriental Renaissance: innovative, educational, natural and social sciences VOLUME